

DIZAYNDA KOMPOZITSIYA HUSUSIYATLARI TAXLILI

Toshloq tumani 2-son politexnikumi

“Maxsus fanlar” kafedrası o‘qtuvchisi

XOSHIMOVA ZULFIYA KAMILOVNA

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson tanasi tuzilishi bilan bog‘liq buyumlar haqida gap ketarkan, ushbu buyum shaklining inson bichimi hamda fazo bilan o‘zaro munosabati muhim shart deb sanaladi. Bu kabi munosabatning xarakteri, dastavval, simmetriya yoki asimmetriya orqali shakllanadi.

Kalit so‘zlar: Simmetriya, Simmetriyaning turli hil ko‘rinishlari mavjud – shaffof (*tiniq*), markaz, o‘q, tekislik simmetriyasi va hakozi Asimmetrik ko‘rinishdagi modellar, Asimmetriya va simmetriya qo‘llangan modellar.

Inson tanasi tuzilishi bilan bog‘liq buyumlar haqida gap ketarkan, ushbu buyum shaklining inson bichimi hamda fazo bilan o‘zaro munosabati muhim shart deb sanaladi. Bu kabi munosabatning xarakteri, dastavval, simmetriya yoki asimmetriya orqali shakllanadi.

Simmetriya – kompozitsiyaning yorqin namoyon bo‘luvchi hususiyatlaridan biri hisoblanib, shakl (*forma*) holatini aniqlab beradi, binobarin, uni tashkil etuvchi vosita sifatida kompozitsiyaning ma‘lum darajada faol qonuniyati deb ham sanaladi. Shaklning ayrim bir nuqta, o‘q yoki tekislikka (mos ravishda simmetriya markazi, o‘qi yoki tekisligiga) nisbatan o‘zaro bir hil joylashgan elementlar simmetrik bo‘ladi. shakl ana shu markaz, o‘q yoki tekislik atrofida aylantirilsa, simmetrik elementlar to‘liq mujassamlashadi. Simmetriya, inson tanasining simmetrik shakl qobig‘i deb sanalgan kostyumda, kompozitsiya uyg‘unligi va badiiy ma‘nodorligiga erishish vositalaridan biridir.

Simmetriyaning turli hil ko‘rinishlari mavjud – shaffof markaz, o‘q, tekislik simmetriyasi va hakozi. Amalda loyihalovchi duch kelishi mumkin bo‘lgan simmetriyaning o‘ziga yarasha hususiyatlaridan biri shuki, simmetrik shaklda asimmetriya ham kuzatiladi. Simmetriyadan voz kechish (*chekinish*) har doim ham

shaklni buzmaydi. Ma'qul tarzda joylashtirilsa, asimmetrik element uyg'unlikda qolgan hajm bilan bog'lanib, kompozitsion muvozanatga erishiladi. Umuman simmetrik kompozitsiya esa nozik did va o'ziga hoslikka ega bo'ladi.

1-rasm. Kiyimlarda simmetriyani qo'llanilishi.

Asimmetrik shakl ham yuksak maromda tashkillangan bo'lishi mumkin, agarki uning negizida ushbu shakldagi kompozitsion muvozanatni belgilab turuvchi ayrim qonuniyatlar yotsa. Asimmetriya damba-dam kompozitsiyaning o'zgacha tamoyili (*prinsipi*) sifatida yaqqol ko'rinadi ham.

2-рasm. Asimmetrik ko‘rinishdagi modellar.

Asimmetrik kompozitsiya, odatda, tanlangan echim naqadar jo‘shqinligini ta’kidlashda qo‘llaniladi. Asimmetrik shakl yaxlitligining bosh mezoni – kompozitsion vazminlik hisoblanadi. Simmetriya va asimmetriyani mohirona qo‘llay bilish libos hamda poyabzalning turlicha modellarini yaratish imkonini beradi.

3-рasm. Asimmetriya va simmetriya qo‘llangan modellar.

Buyum shaklining barcha elementlari birligi (ya'ni, ularning to'g'riligi va mutanosibligi, teng qaramligi) kompozitsiyaning muhim hususiyat-u vositasi sanaladi. Birlik, shuningdek, kompozitsiya hususiyati sifatida san'atning barcha janr va turlarida ham namoyon bo'ladi.

Badiiy loyihalashda sanoat mahsuloti shaklining yaxlitligi, konstruktiv echimning o'z kompozitsion timsoli bilan bog'liqligi, uning qanchalik mantiqqa to'g'ri kelishi hamda yaqinligini aks ettiradi. Yaxlitlik kompozitsiyaning boshqa bir asosiy hususiyati – teng qaramlik bilan uzviy bog'liq. Poyabzal, libos va shokazolar.ning istalgan kompozitsiyasiga asosiy, unchalik muhim bo'lmagan, hamda ikkilamchi elementlarning bir-biriga bo'ysunishiga asoslangan ma'lum bir tizim sifatida qaraladi. Shakl (*forma*) elementlari bir-biri bilan o'zaro kontrast, nyuans va o'xshashlik tamoyillari bo'yicha muvofiqlashishi mumkin. Kontrast (*keskinlik*) – shakldagi turli ibtidolarning kurashidir. Ushbu taqqoslov shakl, rang, qizg'inlik darajasiga qarab amalga oshiriladi. Keskinlikni ko'rkam, bejirim va sport modellari echimlarida qo'llagan ma'quldir. O'xshashlik (*ayniyat*) – poyabzal, libos kompozitsiyasida turli hil variantlarda qaytalangan va rivojlangan biror-bir elementning takrorlanishi. Nyuans esa kontrastdan (*keskinlikdan*) o'xshashlikka o'tish holati sanaladi, u elementlar o'rtasida qo'shimcha manzarali bog'liqliklarni yaratar, shu bilan echim hamohangligiga erishiladi. Shaklning aniq va ravshan bo'lgan kontrastli echimida elementlarni nozik ravishda ishlab chiqish hamda yengilgina dekor (*bezak berish*) faqat kompozitsiya g'oyasini ajratib turadi va uni yanada ta'sirli, jonli chiqishiga majburlaydi.

Libos, poyabzal, sumkaning kompozitsion jihatdan tashkillangan hajmdor shakli bir-biriga bo'ysunuvchi qismlar (*bo'laklar*) tizimi deb tushuniladi, undagi asosiy va ikkilamchi qismlar bir-birlarini to'ldirgan holda, butunlikni paydo qiladi. Teng qaramlik ikkita teng bo'lmagan elementni taqqoslaganda yoki shaklni teng bo'lmagan qismlarga bo'laklaganda yuzaga keladi.

Misol, agar to'rtburchak (ko'ylak, sumka yoki tuflil siluetining shartli ravishda umumlashgan shakli) ikkita teng bo'lmagan qismga bo'laklansa, u holda to'rtburchak

shaklning kattaroq bo'lgan qismi o'lchami bilan ajralib turadi va shaklning kichikroq qismini o'ziga bo'ysundiradi. Aynan shunday to'rtburchak shakli uchta qismga bo'laklansa ham, o'zaro bir hil sharoitda asosiy qismni ajralib turishiga imkon yaratadi. Shakl uchta teng qismga bo'laklansa, o'rtada joylashgani (markazda o'rin egallagani uchun) ustunlik qiladi. Huddi shuningdek, shaklning markaziy qismi, hatto qolgan ikkita o'zaro teng chekka qismlardan o'lchami bilan kichik bo'lgan taqdirda ham ustunlik qiladi. Shakl uchta teng bo'lmagan qismga bo'laklansa, o'lchami jihatidan kattaroq bo'lgan qismi ustunlik qiladi.

4-rasm. Modelni bir xil o'xshashlik qiymati.

Bir taraflama faol yo'nalgan hamda kenglikka kirib boruvchi shaklni jo'shqin deb atash to'g'riroq. Shakl jo'shqinligi, eng avvalo, elementlar mutanosibligi hamda ularni qismlarga bo'laklash bilan bog'liqdir. O'lcham qiymatlari nisbatining tengligi (o'xshashligi, ayniyati) yoki nyuansi (*bilinar-bilinmas darajada farqi*) shaklning nisbiy turg'unligi (tinch holati) bilan tavsiflanadi. Nisbatdagi keskinlik ustun bo'lgan o'lcham tomonga yo'nalgan «ko'z harakati» sifatida jo'shqinlikni paydo qiladi. Shunday qilib, oddiy shakl (masalan, to'rtburchak yoki trapetsiya) ichidagi chiziqlar (*chizgilar*) xarakteri va yo'nalishidan kelib chiqib, shaklning turli tomonga intilishi hosil bo'ladi, turg'unligi saqlanib qoladi yoki jo'shqinligi ortadi. Shaklning «ko'z harakati» (jo'shqinligi, dinamikasi) yaratilishi kompozitsiya yaqqol chiqishiga ko'maklashadi.

Libos, poyabzal, sumka yoki umuman kostyumning kompozitsion jihatdan tashkillangan shakli, so'zsiz, o'zining bosh qismiga, ya'ni kompozitsion markazga

egadir. Bosh qism – barcha elementlar oʻrtasidagi asosiy, muhim aloqa (*bogʻlanma*)lar jamlangan joydir, yaxlit bir kompozitsiyadagi dominant hisoblanadi. Har qaysi element, shaklning bir boʻlagi ham kompozitsion markaz boʻla oladi. Kompozitsion markazni turlicha: soniga (miqdoriga), markaz joylashuviga, sifatiga (masalan, otdelka) qarab ajratish mumkin. Kompozitsiyaning murakkab koʻrinishlarida bir-biriga oʻzaro bogʻlangan bir nechta kompozitsion markazlar borligi ehtimoldan holi emas.

Kostyumdagi kompozitsion markaz poyabzal, sumka boʻlishi mumkin. Bunda kompozitsiyaning maʼlum bir qismlari (erkaklar kostyumida – shim pochasi bilan tufli, ayollar kostyumida esa – libosning bel va elka sohasi bilan sapog) oʻrtasidagi nisbat tariqasida butunlik echimi nechogʻli muhim ekanini qayd etish joiz. Erkaklar modasida shimlar mustahkam oʻrnini topgach, ularning poyabzal bilan aniq-tiniq kompozitsion bogʻliqligi oʻrnatildi. Koʻpgina hollarda uzaytirilgan shimning pochasi poyabzalga tushib qoladi; kenggina shim (bor uzunligi boʻylab yoki pastki qismi)ning pochasi esa poyabzal ustki qismini butunlay yopadi. Lekin, podoshva, poshna talabga koʻra ochiq turishi zarur. Shu tufayli ham shim pochasi bilan poyabzaldagi boʻylama (profil) izning bogʻliqlik echimi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu kabi bogʻliqlik erkaklar kostyumining yaxlitligi hamda qomatning chizib koʻrsatadi. Modaga kirib, urf boʻlayotgan toʻplam (*komplekt*)lar – shim bilan jaket, shim bilan sviter, shim bilan bluzka va shu kabilar – kostyum kompozitsiyasidagi mazkur qismi echimi qanchalik muhimligini aniqlab beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻXATI

1. Xasanbayeva G.K. “Kostyum dizayni”. Study guide. – T.: Iqtisodiyot – Moliya, 2013.
2. “Keng assortimentdagi kiyimlarni loyihalash va modellash” M.Z.Murtazoyev, J.Hamidov, G.M.Axmedova, M.E.Eshonqulova. Textbook. T. 2012.
3. “Entering the fashion industry” https://www.amazon.com/Path-Become-Professional-Model-Industry-book/dp/B09QFYLNB2/ref=sr_1_3?crid=3P74LXDBM9DKT&keywords=Entering+

[the+fashion+industry&qid=1658555103&sr=8-3](https://www.belhard.com/ru/equipment/legprom/morgan2)
[Caps%2C262&sr=8-3](https://www.pokroyka.ru/obrabotka-izdelij/obrabotka-bortovizdeliya-podbortami)

INTERNET SAYTLARI

1. <https://www.belhard.com/ru/equipment/legprom/morgan2>.
- <https://www.pokroyka.ru/obrabotka-izdelij/obrabotka-bortovizdeliya-podbortami>
3. <http://ziyonet.uz>.
4. www.textil-press.ru.